

Oponentský posudek disertační práce Mgr. Jiřiny Jiříčkové ***Klavír jako didaktický prostředek učitele hudební výchovy na 1. stupni*** ***základních škol***

Disertační práce se zabývá tématem, které se z hlediska současného vědeckého i praktického pojetí hudební pedagogiky jeví jako vysoce aktuální. Klavír a klávesové nástroje vůbec představují totiž stále ty hudební instrumenty, jež ve výuce (a tedy i v přípravě učitelů) dominují. Jsou však především nástroji doprovodnými a demonstrativními, zatímco jejich ostatní úlohy zůstávají ve výuce upozaděny. Pátráme-li po příčinách tohoto stavu v pedagogické praxi, pak celkem snadno dojdeme ke zjištění, že učitelská příprava se na nástrojovou hru soustřeďuje převážně právě jen v těchto dvou polohách, zatímco didaktickou úlohu vyhrazuje spíše nástrojům orffovského typu. Mgr. Jiříčková se s tímto stavem nespokojila a přisoudila klavíru úlohu všestranně didakticky užitého nástroje. Analyzovala v tomto směru současnou situaci a jejím vyhodnocením ukázala úroveň, na níž pak mohla postavit vlastní projekt. Jeho efekt spočívá především ve dvou rovinách: v koncepci začlenění klavíru jako didaktického prostředku do výuky a v prezentaci profilu pedagoga kompetentního klavír jako didaktický prostředek všestranně využívat. Svou koncepci autorka ověřila v modelových didaktických situacích, a prokázala tak alespoň na průzkumném vzorku reálnost požadavků na tuto koncepci kladených. Tím zároveň naznačila, že práce s nástrojem plně odpovídá potřebám, jež na formy a obsah výchovy i vzdělání klade současná reforma našeho školství. Téma práce se proto jeví jako vysoce přínosné a vlastně doslova nutné, přípravu pedagoga totiž nazírá jako aktuální teoretický problém, z jehož řešení vyvozuje závěry uplatnitelné v současné pedagogické praxi. Přitom jde o problémy zatím zanedbávané, takže zvolené téma nabývá na důležitosti tím spíše.

Práce sleduje několik cílů, jež odpovídají analýze současného stavu zvolené problematiky. Především tu jde o odpovídající didaktickou koncepci a formulaci požadavků na profil současného pedagoga, jenž je připravován též v oblasti pedagogiky hudební. Tím, že autorka postupovala systematicky od teorie k praxi, od analýzy k syntéze, dobrala se zcela konkrétních a ověřitelných závěrů, čímž stanovené cíle ve své práci beze zbytku splnila.

Jejich dosažení bylo podmíněno volbou vhodných metod – historicko-srovnávací, analytické a syntetické, modelování, pozorování a explorační – dotazníku a rozhovoru. Metoda *historicko-srovnávací* byla rozhodující pro teoretickou strukturu práce, sloužila ke zkoumání vývojových aspektů pedagogického využití klavíru a k porovnání výsledků při studiu literatury a současného stavu využití klavíru v hudební výchově. *Analýza i syntéza* byly nepostradatelné tam, kde autorka podrobovala zkoumání stavu problematiky, odbornou literaturu a prameny. *Modelování* posloužilo k vymezení nutných nástrojových dovedností pedagoga a k formulaci výstupů, jež autorka především jako souhrn hudebních činností očekávala od žáka. *Exploračními metodami* získávala Mgr. Jiříčková informace o stavu nástrojové výuky v rámci učitelské přípravy. Zvolené metody považují vzhledem k povaze vědeckého úkolu za odpovídající, jejich množství pak za dostatečné. Umožnily postihnout východisko pro zpracování problému i samotné jeho řešení komplexním způsobem s respektem ke vztahu obecného a zvláštního v celém procesu. Autorka tak mohla zkoumat vztah klavíru a dětí mladšího školního věku i úlohu nástroje v rozvoji dětské hudebnosti. Obdobně mohla také nazírat vztah klavíru a výchovy dětí v historickém kontextu, přičemž Mgr. Jiříčková neopomněla uvést v této souvislosti úlohu klavíru v přípravě učitele. Místo klavíru ve výuce hudební výchovy zmapovala autorka z historického pohledu velice podrobně, a doložila tak i historickou oprávněnost svého zkoumání, svých požadavků a koncepce. Když se 4. kapitola zabývá úlohou klavíru jako didaktického prostředku, najdeme tu i charakteristiku aktuálních klávesových elektronických s řadou jejich technických předností. Považují však za důležité, že autorka zůstala i nadále soustředěna na akustický

nástroj, neboť právě on může být zdrojem jedinečných estetických zážitků. Proto také kladně hodnotím autorčino tvrzení na 52. straně, že při využití klavíru ve výuce je nejpůsobivější hra učitele. Toto tvrzení mluví ve prospěch systematické a zároveň všestranné přípravy pedagoga v této oblasti, na němž ovšem není vyžadována přehnaná instrumentální virtuozita.

Pedagogova hra na nástroj a didaktická práce se skladbou i s další hudbou je vždy bezprostřednější než záznam, je to setkání s živou hudbou, která může na místě podléhat modifikacím tak, jako jim podléhají myšlenky, názory a činnosti nejen v hudební sféře.

Když autorka zpracovává klíčovou nástrojovou činnost z hlediska pedagogického uplatnění nástroje v hudební výchově, totiž písňové doprovody (s. 57–60), mluví zejména o složení doprovodů a o jejich obvyklé stylizaci. Vzhledem k tomu, co bylo již v práci řečeno výše o úloze a vlivu, jaký může na žáky učitelova hra mít, bylo by tu však jistě vhodné poukázat také na to, jakým způsobem tyto doprovody v praxi skutečně znějí. V přípravě učitele je totiž většinou považována za dostačující i stylizace hrubě, školácky a velmi neuměle znějící. A jestliže máme v této práci před sebou klavír jako didaktický prostředek, pak by jistě bylo přínosné definovat, co vlastně brání tomu, aby učitel, byť elementarista, byl schopen i s omezenou dovednostní zásobou hry esteticky hodnotné, přitažlivé a motivující žáky k dalším setkáním s lidovou písní. Tento problém považuji nakonec za podnětný pro rozpravu při obhajobě předložené práce, neboť se týká i kapitoly, kde autorka analyzuje příslušné učební texty.

Jinak ovšem pisatelka nazírá klavír jako nástroj využitelný v širokém spektru hudebních činností a významně podporující též rozvoj znalostí. A třebaže se tyto úlohy nástroje zdají být zcela samozřejmými a přirozenými, konfrontace s praxí ukazuje, že běžné pedagogické využití nástroje těchto parametrů zdaleka nedosahuje. I zde je tedy nutno přiznat autorce nesporný přínos k řešení vytčeného problému a k možnému řešení této situace jako takové.

Velice příznivě působí též analýza klavírních škol, které Mgr. Jiříčková považuje poměrně netradičně, avšak nápaditě za pomůcky využitelné v kolektivní hudební výchově. Totéž lze prohlásit o charakteristice klavírní přípravy budoucích učitelů pro 1. stupeň základní školy. Analýza současného stavu umožnila autorce postihnout příčiny nedostatků, které jsou pro tuto přípravu typické v naší zemi i v zahraničí. A bohužel jsou to zjištění neuspokojivá. Považuji též za důležité, že Mgr. Jiříčková se vyslovuje za rozvíjení odborných kompetencí učitele, třebaže je to v rozporu s tendencemi, které přípravu učitele staví pouze do roviny pedagogico-psychologické (97. strana). V této souvislosti se znovu ukazuje vysoká aktuálnost přeložené práce, ale zároveň se stává stále neodbytnější obava, že veškeré autorčino vynaložené úsilí se v praxi nesetká s tolik potřebou odezvou. Samozřejmě ke škodě našeho školství, budoucích generací, výchovy a vzdělanosti národa. Tato negativní tendence je zvláště nápadná, když autorka následovně analyzuje učební texty, které se zabývají právě rozvíjením pedagogické odbornosti. Patří sem učebnice, jež slouží osvojování klavírních doprovodů, umožňují více či méně tvořivou práci s písní a především rozšiřují okruh nástrojových dovedností pro učitele nepostradatelných, třebaže nyní přehlížených. Analýzy si zachovávají jednotnou strukturu, shodně si tedy všímají klíčových jevů. Některá hodnocení by mohla být podle mého názoru kritičtější, vždyť například text *Průvodce učitele praktickou harmonií* M. Nedělky se při prezentaci harmonických problémů (tedy akordů) drží jen snadno hratelných základních stylizačních typů, a nepreferuje tedy optimální znění doprovázených písní. Takové omezení je sice pochopitelné s ohledem na cílovou skupinu uživatelů textu, na druhé straně zde však pokročilejší uživatel nenalezne podněty k dalšímu rozvíjení svých dovedností. Ty nakonec autorka pregnantně zformulovala jako tzv. očekávané výstupy na 116. straně.

Podobně výstižně pojednala autorka o klavíru v úloze integrujícího prostředku a také v souvislostech s rámcovým vzdělávacím programem. Charakteristiku těchto problémů doplnila konkrétními příklady didaktických her. Snad by tu však bylo vhodné uvést i zdroje, z nichž skladby vybrala (s. 125, 127. s.). Důležitá je ovšem zejména pregnantní a

vyčerpávající formulace očekávaných výstupů a zobecnění zásad pedagogické práce s klavírem (s. 138–140).

Za zvláště významnou pro pedagogickou praxi lze pak považovat 8. kapitolu věnovanou modelovým situacím s využitím klavíru. Představuje klavír jako prostředek zajišťující a podporující všestranné hudební činnosti v tematických okruzích, jež sice akcentují vždy stěžejní hudební činnost, ale jež jsou zároveň i okruhy integrujícími. Z ověření účinků těchto situací autorka vyvodila, že klavír představuje neprávem pomíjený prostředek efektivizace výuky, že nemusí být výsadním nástrojem učitele, že ovšem vyžaduje i jistý stupeň dovedností, při jejichž získávání či uplatňování dnes vyvstávají nejrozmanitější překážky.

Důkladnost, s níž autorka vybrané problémy zpracovala, svědčí nejen o pracovních návycích, ale i o zaujetí tématem. Svědčí též o snaze posílit účinnost i úroveň hudební výchovy v současné škole a vést nejmladší generaci cestou, která v současné společnosti bohužel ztrácí váhu – cestou múzických aktivit k estetickým hodnotám od elementární úrovně. Nejspíše zaujetí dosud takto komplexně nezpracovanou tematikou pak ovšem také způsobilo ojedinělé problémy grafické či stylistické. Jsou to skutečně jen maličkosti, jež na kvalitu práce vliv nemají, jež by však bylo vhodné odstranit, pokud by text měl být publikován. A zveřejnění si samozřejmě zaslouží.

57: „výchovy **h** základní školy“,

58: „stále opakování“,

58: „dětem, které na tyto nástroje ještě nikdy nehrály nebo jsou méně zdatní“,

72: „Klavírní skladby obsažené v Klavírní škole pro začátečníky obsahují lidové písně i skladby umělé, převážně českých autorů, kde ve starších vydáních ve výběru přirozeně chybí novější repertoár, který by splňoval didaktický požadavek aktuálnosti ve vyučování.“

73: „**její** charakter a celkové pojetí vybízí k **jejímu** uplatnění“,

79: „Písně prezentované Fritzem Emontsem **sledující následující** záměr.“

91: „Ten je dotován také **dvěmi** výukovými hodinami týdně.“

92: „Tv, Dv, VV“,

93: „Toto zanedbání tolik důležitého oboru lidského poznání, jakým je hudba, v přípravě budoucích učitelů, vede k neblahé evidenci: mnozí učitelé na primárních školách, z části v důsledku svého nedostatečného sebevědomí učit děti hudbu **díky** neadekvátní profesní přípravě, mnohdy neposkytuje kvalitní hudebního vyučování dětem mladšího školního věku.“ Souvětí je obtížně srozumitelné a po stylistické i interpunkční stránce působí, jako by je psal cizinec.

120: „ZŠ a ZUŠ Jabloňová“. Je jasné, kde se škola nalézá? Nebo je to pojem, který není třeba upřesňovat?

Disertační práce ve svém závěru předkládá konkrétní, v textu výše teoreticky podložený a odůvodněný materiál, který za příznivých podmínek, na něž ovšem autorka práce nemá vliv, může výrazně zlepšit odbornou připravenost učitelů a může hudební výchově na 1. stupni dodat charakter výchovy múzické se silným zřetelem k estetickým hodnotám vůbec. Dopad do praxe je nakonec patrný z rozsáhlého souboru příloh.

Na základě výše uvedených skutečností konstatuji, že práce splňuje po obsahové i formální stránce nezbytné požadavky, a proto ji k obhajobě doporučuji.

Michal Nedělka
Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta
katedra hudební výchovy
M. D. Rettigové 4
116 39 Praha 1

V Praze dne 1. 6. 2008